

«Det store hamskiftet» - nye slekter i Strinda

Av Øivind Stenvik

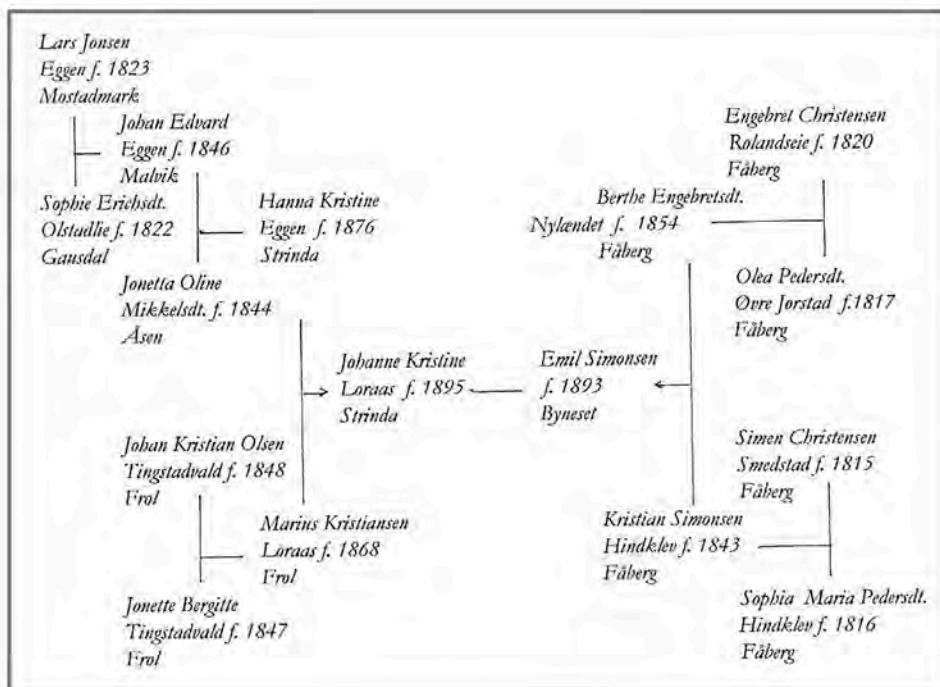
I 1942 skrev Inge Krokann en artikkel om den samfunnsendringen som fant sted i Norge fra 1850-tallet fram til de første tiårene av 1900-tallet. Han kalte denne prosessen «det store hamskiftet». Bygdesamfunn gjennomgikk en omstilling som følge av befolkningsvekst, ny teknologi, industriell utvikling og ideologiske reformer. Krokann beskriver hvordan «hamskiftet» innebar en gjennomgripende forandring av Norge, både sosialt, kulturelt og politisk.

Under denne perioden flyttet mange fra bygdene til tettsteder og byer. I Trondheim vokste innbyggertallet fra 8800 i 1801 til 38.180 i 1900, men veksten var også en følge av tre byutvidelser på bekostning av Strinda kommune: i 1846, 1864 og 1893. I Bakke sogn, som tidligere var en del av Strinda kommune, økte antall innbyggere fra 6259 i 1875 til 21.250 i 1900. I Norge kom utviklingen mot stadig større bysamfunn tydeligst til uttrykk ved at innbyggertallet for Kristiania økte fra ca. 9000 innbyggere i 1801 til 229.000 i 1900. I 1810 var landets befolkning på om lag 880.000 mennesker. Vel 700.000 bodde i landdistriktene. Bare 25 % var selveiende bønder. De øvrige var husmannsfolk, tjenestefolk og losjerende. Mer enn 60 % av befolkningen var eiendomsløse. I årene etter 1810 kom en markert nedgang i sykелighet og dødelighet. Det var dette som førte til den sterke befolkningsveksten fra ca. 880.000 i 1815 til 1,7 millioner i 1865. Veksten vedvarte også i de etterfølgende tiårene, til tross for at 580.000

nordmenn utvandret til USA i årene mellom 1865 og 1910. Utbygging av kommunikasjonssystemene ble drevet fram fra byene. Dette trakk bygdene inn i et større nettverk og ga nye impulser i distriktene samtidig som bøndene fikk økte muligheter til å omsette sine produkter. Underskudd på arbeidskraft i landbruket som følge av utvandring til byene og til Amerika måtte oppveies ved ny arbeidsparende teknologi. Dette førte blant annet til at husmannsvesenet raskt gikk mot avvikling.

Strinda var under siste del av 1800-tallet i hovedsak en stor jordbrukskommune, men nye impulser, ny teknologi og nærheten til Trondheim ga grobunn for annen virksomhet som gjorde området attraktivt for mange mennesker. Innflytterne forlot det gamle levesettet med strev, ufrihet og fattigdom på husmannsplassene og gikk inn i yrker som kunne sikre dem ei bedre framtid. Først og fremst ble dette mulig gjennom et sterkere yrkesfelleskap, politisk bevisstgjøring og kamp for sosiale rettigheter.

Denne artikkelen handler om arbeidssøkende mennesker som i siste halvdel av 1800-tallet bosatte seg i Strinda. Blant mange andre omfattet dette mine olde- og besteforeldre. Ved å skildre deler av deres historie ønsker jeg å vise hvordan «hamskiftet» førte mennesker fra ulike deler av vårt land sammen til dannelsen av nye slekter i Strinda. De ble delaktige i en radikal omforming av samfunnet.

16 individer som deltok i «det store hamskiftet». To av dem ble født i Strinda. Av de øvrige 14 var 10 registrert som innflyttere i Strinda i løpet av årene 1850-1895. Frem til slutten av 1930-årene satte disse innflytterne og etterfølgende to slektledd flere enn 190 barn til verden. Hvor mange etterkommere kan det være i dag? Johanne Kristine Loraas og Emil Simonsen er mine besteforeldre.

Husmannsfolk på flyttefot

Johan Edvard Eggen

Han ble født på plassen Skjenstadtrø i Malvik. Faren, Lars Jonsen (1823), kom fra plassen Bakkhaug under eiendommen Eggen (Bakken) i Mostadmark. Lars arbeidet i 1840 som dreng på Stor-Malvik, hvor det gjennom lang tid var skyss-skifte og gjestgiveri. Mora, Sofie Eriksdatter Olstadlie (1822), født i Gausdal, kom til Malvik våren 1840 og ble kjærest med Lars. De fikk dattera Ingeborg Anna sommeren 1844. Deretter kom sønnen Johan Edvard til verden 30. juni 1846. Tre år senere flyttet familien fra Malvik til en plass

under Tesli i Strinda, hvor Lars ble gårdsarbeider. Omkring 1860 er Lars og Sofie oppført som husmannsfolk under Jakobsli. I løpet av årene på Tesli og Jakobsli fikk de ytterligere syv barn: Anne Kirstine (1851), Oluf Andreas (1854), Laura Sofie (1856), Hanna Oline (1859), Peter Olaus (1862), Martha Kristine (1865), Elen Anna (1866). Familiens bostedadresse vekslet år om annet fra Teslimark til Teslimyr, Jakobsliatrø, Jakobsliidgrinden. Grindplassen er senere omtalt som Lillemark, Bergli¹ eller Overvikstrø.

Lars Jonsen Jakobsliid døde 26. juni 1884 på Trondhjems borgerlige Sygehus, Kongens gt.

¹ Bergli: se *Årbok for Strinda historielag* 2008, artikkelen «Dalheimområdet – fra husmannsplasser til boligfelt».

93 (Kalvskinnets Sygehus). I 1900 bodde Sofie Eriksdatter som føderådskone² på Jakobsli-trø (Bergli/Grindplassen) hos dattera Laura Sofie og svigersønnen Nils Andreas Nilsen. Nils var på dette tidspunktet registrert som husmann og var samtidig ansatt ved Trondhjems Mek. Værksted (TMV). I 1904 fikk Nils Andreas skjøte på eiendommen Bergli fra Nils Henrik Bugge. Sophie Eriksdatter døde i februar 1911.

Johan Edvard Eggen fulgte med familien fra Malvik til Lade sogn i Strinda omkring 1850. I august 1869 fikk han en sønn: Martin Tobias. Mor til barnet var Martha Johanna Ulrichsdatter, som var i tjeneste på Stokkhaugen. Hun kom opprinnelig fra Rødmyrdal i Mostadmark. Gutten var på Stokkhaugen de første årene av sitt liv, men er medlem i Johan Eggens familie ved folketellingen i 1875. Martin Tobias ble tømmermann. Han giftet seg i 1891 med Abel Marie Kjølaas (1871) født på Tunga, datter av gartner Erik Thorstenwsen Kjølaas fra Skogn. Martin Tobias og Abel Marie fikk følgende barn: Magda Emilie (1892), Borghild Johanna (1894), Aslaug Sofie (1896), Gudrun Augusta (1897), Gutorm Toralf (1899), Tordis Leontine (1900), Ruth Hedvig (1902), Reidun Alville (1904), Egil Wilhelm (1906), Ragnhild Marie (1910), Asbjørg Margrethe (1912), Henry Waldemar (1913) og Gunnar Fridtjof (1915).

Jonetta Oline Mikkelsdatter

Hun var født 10. august 1844 på Mossingvald i Åsen. Barnefaren, Mikael Johansen Svehaugen (1820), var født i Åsen. Mora, Guru Anna Olsdatter (1822), var tjenestejente, datter av husmann Ole Olsen og kone Anne Pedersdatter Skjervesvald i Skogn. Guru Anna

hadde tre søsken: Peter Olaus (1825), Oline (1828) og Anna Hansine (1831). Etter at Jonetta Oline var døpt i september 1844, fikk Guru Anna tjeneste i Skogn, og kunne dermed vende tilbake til heimbygda med barnet. Guru fikk ny kjæreste og fødte i mars 1848 en sønn. Barnet var svakelig, og Guru Anna fikk barsel-feber. Både hun og barnet døde etter kort tid. Jonetta Oline var fire år gammel da mora døde, og ble boende hos besteforeldrene, som hadde flyttet til plassen Øver-Sand (gnr. 162, bnr. 2) på Ekne. Senere fikk Jonetta tjeneste på gården Vestrum, hvor hun oppholdt seg ved konfirmasjonsalderen i oktober 1859.

Jonettas moster Oline Olsdatter flyttet fra Ekne til Strinda i juli 1848, og ble tjenestejente på Overvik. Ni år senere (juni 1857) forteller lysningsprotokollen at ungkar Kristoffer Hansen Øfstigjerdet, som også var innflytter i Strinda, ble viet i Lade kirke med Oline Olsdatter, «nu i tjeneste paa Defle». De fikk døtrene Anne Gunelie (1860) og Kristine (1864). Kristoffer Hansen døde av tæring i juli 1864. Familien bodde da på en plass under Bromstad. Jonettas andre moster, Anna Hansine Olsdatter, flyttet til Strinda i 1853. Hun kom også i tjeneste på Devle og ble i 1857 gift med husmann og tømmermann Peter Torkelsen. I folketellinga for 1865 var de bosatt på Ranumsmyr med tre barn: Ingeborg Anna 9 år, Olina 4 år og Torkel 1 år. Anna Hansine og Peter Torkelsen fikk senere dattera Hanna Pauline (1871) og sønnen Henrik (1874). I 1861 reiste Jonettas morfar Ole Olsen Haugsand til Strinda fra Skogn «for at være hos sin datter paa Ranumsmysten. Enkemand for 1 aar siden». Han bodde ikke der særlig lenge: Folketellinga for 1865 fortel-

² Føderådskone: kone eller enke som har overgitt gård og grunn til barn/svigerbarn, og som har tinglyst avtale om rett til å bo sin livstid, samt tilgang til mat, bensel og nødvendig omsorg.

ler at han var «logerende snedker» på en plass under Bromstad. Ved tellinga i 1875 var Ole bosatt ved Trondhjems Hospital. Han døde der i 1879.

Jonetta Oline Mikkelsdatter flyttet til Strinda 7. august 1864 «for at tjene. Opholder sig Rotvold». I margin er det tilføyd: «Kom 4/5-1863». Hensikten var åpenbar: Hun ønsket å bo i nærhet til egen familie. I folketellingen for 1865 finner vi Jonetta som tjenestepike hos Elisæus Vessell og hans huslyd på Brøset. Kirkeboka for Lade opplyser at et guttebarn ved navn Karl Johan, født i desember 1869, ble døpt 23. januar 1870. Barnets mor var «pige Jonetta Oline Mikkelsdatter, har været her i 10 Aar, opgav Ungkar og Dreng Karl Sivertsen, i tjeneste paa Aasheim, Ranemsvaldet». Karl Sivertsen var sønn av husmann Sivert Endresen og hustru Elen Martha på Stokkåsen. Karl Johan ble boende hos farmor og farfar på Stokkåsen framtil 1875, senere er han ikke å finne i tilgjengelig kildemateriale.

Johan og Jonetta Oline stifter familie

Kirkeboka for Lade sogn viser at Johan Edvard Larsen Tesli ble gift med Jonetta Oline Mikaelsdatter «nu paa Teslid» 21. oktober 1872. I de følgende årene følger vi Johan og Jonetta gjennom kirkebøker og folketellinger. Deres første felles barn ble Laura Gunelie (des. 1872). Trolig flyttet Johan og familien kort tid deretter fra Jakobsli til «Emelies Minde». Folketellinga 1875 viser at Johan Edvard er «jordbruksarbeider» hos gårdbruker og selveier Lars Braa. Jonetta fødte der ei datter som fikk navnet *Hanna Kristine* (1. januar 1876). Lars Braa (1812) var født på Byneset. «Emilies Minde» var i 1873 utskilt fra eiendommen Myr, som i 1864 var utskilt fra Belbuan. Lars Braa og kona Emilie Sofie hadde drevet handelsvirksomhet i Trond-

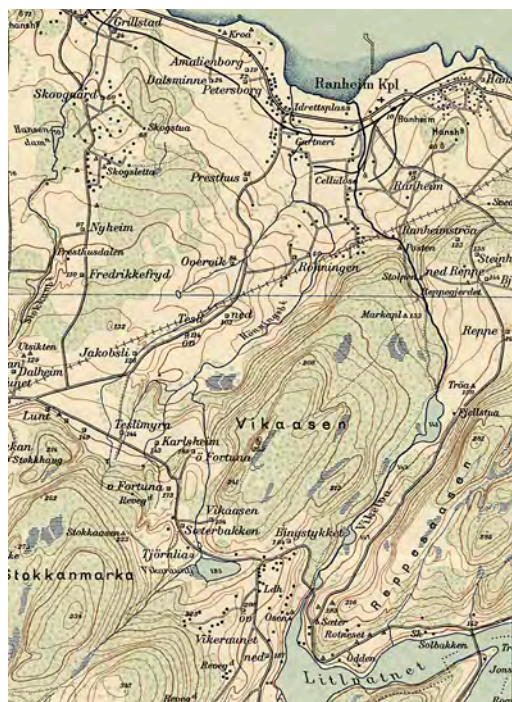
heim. De kjøpte eiendommen Emelies Minde av enkefru Oxaal. Lars Braa døde i 1887, og nye eiere kom inn i bildet. Lorentz Hanebo solgte Emelies Minde til Lade skolestyre i 1894, og Strindheim skole ble opprettet i det gamle våningshuset. Dette bygget («Gulhuset») ble revet i 2005.

I løpet av høsten 1876 flyttet Johan med familien tilbake til plassen Teslitrø. Deres tredje barn var Marie Sofie (sept.1878). Deretter kom Ole Johan (mai 1884). Johan Edvard var nå blitt 38 år, Jonetta 40 år. I tillegg til deres fire felles barn var Martin Tobias blitt en del av familien. Johan Edvard ble i 1887 fabrikkarbeider etter at Ranheim cellulosefabrikk var satt i drift fra 1884. Denne bedriften ble en viktig arbeidsplass, ikke bare for folk i Lade sogn, men for mennesker med opprinnelse fra mange andre steder i Norge og Sverige.

Nye arbeidsplasser i området

Jernbanen i Norge fikk stor betydning for sysselsetting, bosetting og samfunnsutvikling, både ved den aktiviteten som ble utløst gjennom anlegg, drift og vedlikehold, og ved forbedring av transporttjenestene. I 1854 var strekningen Christiania – Eidsvold ferdigstilt. Stortinget vedtok utbygging av nye strekninger i 1857, blant andre Trondheim – Støren. Bane til svenskegrensa hadde vært tema helt siden 1860, men først i 1872 vedtok Stortinget å bygge Meråkerbanen. Året etter kom de første bevilgningene på plass, og banen kunne tas i bruk i 1881. Hell - Sunnanbanen ble fullført i 1902.

Moderne papirindustri i Norge kom med Hafslund cellulose i 1874. Lauritz Jensen tok i 1882 initiativ til å opprette en cellulosefabrikk på Ranheim. Tilgang til vann og vannkraft fra Vikelva og fullførelsen av Meråkerbanen året

Området mellom Ranheim, Tesli og Jonsvatnet. Plassen til v. for Teslimyr er Bergli, hvor Johan Eggen vokste opp. Ved Litjvatnet er de mange plassene under Reppe markert, bl.a. Rotbugten (Sæter). Vikelva kan følges i sitt løp fra Jonsvatnet ned til Ranheim. Utsnitt av kartblad Trondheim og omegn, blad 4, 1937. Kilde: Statens Kartverk.

før ga gunstige betingelser for anlegget, og behovet for arbeidskraft i den nye næringen falt sammen med omstillingen i landbruket. Høsten 1884 var det klart for å produsere tremasse.

I 1854 vedtok Stortinget å opprette en pleieanstalt for spedalske pasienter fra det «nordenfjeldske». Institusjonen ble oppført på Reitgjerdet i Strinda og kom i virksomhet 1861.

I området mellom Angelltrøa og Reitgjerdet var Strindens teglverk satt i drift allerede i

1856, og et nytt anlegg kom i gang 1898. Inne på Bakkestranden og Lademoen kom også industri som hadde behov for arbeidskraft: Ørens Mekaniske Værksted i 1884, Trondhjems Mekaniske Værksted i Rosenborgfjæra 1886-1892, Trondhjems Preserving i 1898, Trondhjems Aktiebryggeri i 1899. Alle disse virksomhetene førte til et utvidet arbeidsmarked og tilflytting av mennesker. For folk som bodde oppe ved Jonsvatnet, var det ingen avstand å snakke om, hva enten arbeidsplassen var på Ranheim, borte ved Reitgjerdet eller inne på Lademoen.

Folketellingen for 1900 viser hvilken betydning fabrikkene på Ranheim hadde for folk som bodde på plassene under Reppe: Roten, Rotttrø (2 plasser), Odden, Rothaug (2 plasser), Rotbugt (2 plasser), Reppesberget, Reppeshaug, Reppesgjerdet, Nedre Reppes plass (2 plasser), Reppestrøen, Reppe, Reppeskleven, Reppes plass (3 plasser), Reppesmyr. Denne oversikten over 19 plasser med 27 personer som er yrkesmessig definert i manntallet for 1900, viser at på 14 av disse plassene var industriarbeid hovedinntektskilden. Det totale antall personer i disse husholdningene kan antydes ved å multiplisere antall arbeidstakere med fire eller fem, altså 110 – 130 personer. Dette er jo bare et lite utsnitt av befolkningen i det området som omfattet Ranheim, Reppe, Jonsvatnet, Lade og Lademoen, men likevel et klart vitnesbyrd om hvordan industrivirksomhet i løpet av noen få tiår kom til å påvirke sysselsettingen.

Loraasgreina

Husmannsfolk i Tingstadgrenda

Et guttebarn kom til verden i Frold ved Levanger 30. oktober 1868. Mora var tjenestepige Jonette Bergitte Jonasdatter (1847). Hun var

datter av husmann Jonas Johannesen (1808) og hustru Ingeborg Bergitte Danielsdatter (1812) på plassen Tingstadvald under gården Tingstad Søndre. Barnets far var Johan Kristian Olsen (1848), husmannssønn fra naboplassen «Smejale». Her bodde i 1865 husmann Ole Kristiansen, 40 år, og hans kone Gurine Johannesdatter, 38 år, samt deres seks barn: Johan Kristian (1848), Laura Johanne (1852), Odin (1854), Johannes (1858), Peder (1861) og Inger Anna (1864). Folketellinga for 1865 viser at det under Tingstad Søndre var sju husmannsplasser og ni husholdninger med i alt 44 personer.

Gutten fikk navnet *Marius*, døpt som «u-ægte». Hverken Jonette Bergitte eller Johan Kristian så seg i stand til å ta hånd om barnet. Johan Kristian flyttet fra heimbygda

til Troms allerede i 1869 og reiste i mange år til sjøs som matros. Jonette Bergitte fikk kort tid etter fødselen tjeneste på en plass under gården Røstad utenfor Levanger. Det ble til at farfar Ole og farmor Gurine på Smejale fikk ansvar for Marius under oppveksten.

Jonette Bergitte var fortsatt ugift da hun i april 1873 fødte sitt andre barn, sønnen Julius Bernhard. Hun beholdt omsorgen for gutten så lenge hun ammet ham, men sist på året 1874 ble hun ansatt som kokkepikere ved Reitgjerdet pleieanstalt for spedalske og flyttet til Strinda. Morbror Petter Andreas og kona Ingeborg Anna Tingstadvald fikk dermed ansvaret for Julius. Jonette Bergitte er oppført blant ansatte ved Reitgjerdet i 1875, senere er hun ikke å finne.

Slåttonn på Tingstad Søndre i 1890. Bildet vitner om at gårdsdrift i Levangerområdet på denne tida fortsatt ble gjennomført med stort mannskap, med slåttekarer og «rakstertauser». Petter Andreas Jonassen (Marius sin morbror) er nr. 3 fra venstre, og Julius Bernhard Aagaard (Marius sin halvbror) nr. 4 fra venstre. Bildet tilhører Knut Krogstad, Stjørdal.

Marius

Ole Christiansen og familien bodde på Smejjale fram til 1869, men Ole hadde alt i 1862 fått skjøte på en jordteig som var utskilt fra Kjølås Søndre. Etter lengre tids planlegging bygde han deres egen heim og kalte den Loraas. Ole var både husmann og tørrsteinsmurer, og Marius fikk på den måten erfaring i murerfaget. Det skulle komme ham til nytte senere i livet. Årene gikk. Marius levde blant besteforeldre, onkler og tanter. Mor og far visste han lite om, men han hadde hørt at Julius Aagaard var halvbroren hans og bodde på en av de andre plassene under Tingstad Søndre.

I september 1883 ble Marius konfirmert i Levanger kirke. Presten noterte «Meget godt» i kirkeboka. Nå var det på tide å komme seg ut i arbeid. Han visste at Meråkerbanen var ferdigstilt et par år tidligere, at flere jernbaneanlegg var under planlegging, og at det alt før oppstart av virksomheten på Ranheim var anlagt et sidespor fra Meråkerbanen fram til fabrikkområdet. Kort tid etter konfirmasjonen dro Marius ut som anleggsarbeider, bare 15 år gammel. Det har vært ukjent hvor han oppholdt seg, men høsten 1884 var han heim på Loraas igjen.

Ved nyttårstider oppsøkte han prestekontoret for å melde utflytting. Presten noterte i avgangslista: «Udflyttet 1885 til Strinden: Ungkarl Marius Kristiansen Loraas født 1868, konf. 1883». Målet hans var å få arbeid ved den nye fabrikk på Ranheim. Vel framme 16 ½ år gammel presenterte han seg som jernbaneanarbeider – og fikk ansettelse som fabrikkarbeider. Han spurte seg for, og ble anbefalt å søke husvære på en plass som het Rotbugten oppe ved Litjvatnet, bare en halv times gange fra Ranheim opp over Reppesbakkene. På Rotbugten ble han godt mot-

tatt av Ingeborg Knudsdatter. Hun var født i Lade 1822, datter av Knud Teslimyr. Hennes mann, Ole Olsen Sæther, innflytter fra Faaberg, var død allerede våren 1867. Ingeborg hadde hjelp av sine barn: Olaus (1854), Anna Marie (1860) og Karoline (1864). Få dager etter at Marius gjorde avtale med Ingeborg, skrev presten i kirkeboka for Lade: Innflyttet 2/2-1885 fra Levanger: Jernbaneanarbeider Marius Kristiansen Loraas f. 1868. Opholder sig paa Rodbugten.

Familien på Rotbukten

Johan og Jonetta

Omkring 1893 flyttet Johan med familien fra Tesli til en plass under Roten gnr. 144a, vekselvis kalt Sæter eller Rodbugten. Plassen lå like ved utløpet for Vikelva fra Litjvatnet. Martin Tobias var allerede gift og hadde forlatt heimen, men Laura, Hanna, Marie og Ole Johan bodde fortsatt sammen med dem. Næringsgrunnlaget var beskjedent. Etter manntallet i 1875 hadde plassen på denne tida to kyr, fire sauer, og det ble sådd ei halv tønne bygg og ei kvart tønne havre.

Marius Loraas hadde i noen år vært leieboer hos Ingeborg Knudsdatter, men flyttet derfra omkring 1890 og fikk husvære i arbeiderboligen «Sjøskog» på Ranheim. Rundt 1892 var han i anleggsarbeid på jernbanen mellom Hamar og Sel. Høsten 1894 vendte han tilbake til Rotbukten, da han ble forlovet med Hanna Eggen. De fikk dattera *Johanne Kristine* 8. januar 1895. Vielsen fant sted i februar dette året. I de etterfølgende årene fikk Marius og Hanna ytterligere fem barn: Harald Margido (1896), Josefine Oline (1900), Lyder (1902), Georg Marius (1904), Kristian (1907).

Marie Sofie Eggen fikk dattera Mary Mathil-

Området ved Osen og Litjvatnet i 1896. Eiendommen Sæter (Rotbukten) ligger til høyre i bildet. I forgrunnen sees vegen på vestsiden av Jonsvatnet før Solbakken bru kom i 1927. Fra bildemappen «Trondhjem og omegn, Ill. af Wilhelm Dreesen Hoffotograf», utgitt av Holbæk Erichsens forlag, Trondheim, ved byens 900-års jubileum 1897.

de 1901 og var heimeboende. Barnets far var cellulosearbeider Martin Alexander Harper. De ble gift 6 år senere og bodde på eiendommen Bakken på Ranheim. I de etterfølgende årene kom Inga (1907), Margido (1909), Aksel (1910) og Alfild (1916). Laura Gunelie Eggen ble i februar 1902 gift med cellulosearbeider Hans Henriksen på Reppeskleven. De fikk i ekteskapet sju barn: Jakob Leander (1901), Helga Gerhardine (1903), Jenny Wilhelmine (1905), Dagmar Sofie (1908), Otto (1911), Alfild (1912), Dagny (1914) og Erling (1917). Ole Johan giftet seg i 1904 med Serine Jonsdatter Voldseth. De fikk tre barn: Jonette Oline (1905), Johan Edvard (1907) og Olga Sofie (1910).

Et samfunn i forandring

Jonetta og Johan dør

Det ble trangbodd på Rotbugten. Omkring 1904 - 1905 bygde Marius og Hanna sin egen heim bare et kort stykke fra Rotbugten. Eiendommen fikk navnet *Rotvigen*. Marius

bygde både våningshus, fjøs og stall. Nå kunne han huse egen familie og i tillegg leie ut rom til to losjerende.

Mylderet av plassnavn kan lett skape usikkerhet og forvekslinger. Det gjelder også området ved Jonsvatnet. I folketellingen for 1900 går det fram at Johan Eggen var bosatt på Sæter, eller Rotbukten. Det samme navnet var imidlertid også brukt på en annen plass i området. Det var dessuten to plasser med navnet Rotviken, to plasser kalt Rothaug og to plasser med betegnelsen Rottrø. Da Marius og Hanna omkring 1905 bygde sin egen heim, fikk denne også navnet Rotviken (*Norges matrikkel 1907*), men plassen ble dessuten omtalt som Rottrø. Det er sannsynlig at folk for å unngå misforståelser i daglig tale valgte å knytte personnavn til flere av disse plassene. Eksempelvis brukte Emil Simonsen, som var svigersønnen til Marius og Hanna, betegnelsen Eggenrommet i stedet for Sæter eller Rotbukten. En pekepinn om hvor Marius og Hanna bodde, får vi

Johan Edvard Eggen på plassen Rodbugten (Sæter). Med skjerpet blikk kan vi skimte Jonetta bak kjøkkenvinduet. Bildet er tatt en gang mellom 1900 og 1909. Bilde fra forfatteren.

Til venstre: Jonetta Oline Mikkelsdatter Eggen omkring 1905. Til høyre: Hanna Kristine Loraas omkring 1895. Bilder fra forfatteren..

gjennom en liten historie som Emil Simon- sen fortalte. Han hadde kommet tilbake til Jonsvatnet etter fullført tjeneste som kavalle- rist på Rinneleiret i 1915, og fikk i oppdrag å sele på hesten for å levere tilbake ei lo-vogn³, som Marius hadde lånt av Johan Vikaraunet. Emil fortsetter sin beretning:

«Og så, når æ skoill te'bakkers, så sætt æ mæ på og ridd æ, veit du. Når æ kom over brua, og så om svengen, så sjer æ husan' te' Loraas. Og så sætt' æ'n i gallopp, æ sjø, så 'n låg nokså flat. Me' de' samme æ kjæm om svengen, så e' de' ein som brøle: «De' e' itj nå' kavallerihæst, der-re!». Hainn (Marius) sto' ne' på myra der, hainn, ne'om vei'n».

«Brua» markerer utløpet for Vikelva, og «svengen» er den markerte kurven i høyre bil- dekant i bildet på neste side. Og småbruket omtales ikke som Rotvigen eller Rottrø, men «husan te' Loraas», eller «Loraasrommet».

Johan Edvard og Jonetta hadde i løpet av sine liv fra 1840-tallet opplevd overgangen fra den tradisjonelle bondekulturen til et samfunn med nye muligheter. Det eksisterte fortsatt sterke klasseskiller, men blant mange industriarbeidere hersket en visshet om at de gjennom fellesskapet kunne kjempe for bedre levekår. Riktig nok hadde Norge på samme vis som verden for øvrig vært preget av en langvarig økonomisk depresjon fra 1875, men jernbaneutbygging, sagbruksvirksomhet og annen ny industri førte til økt sysselsetting ut- over på 1890-tallet. På denne tida endret også menneskesynet seg: Fattigdom og nød ble ikke lenger betraktet som selvforskyldt. Sor- tering mellom «verdige og uverdige trengende» ble avskaffet. Det ble innført en reform hvor

målsettingen var å sikre et felles skoletilbud for alle barn innen fastsatte aldersgrupper, uavhengig av sosial eller økonomisk status, med obligatorisk undervisning på 24 timer pr. uke. Dessuten ble utdanningen av lærere forbedret ved opprettelse av seminarer.

I 1899 kom Arbeiderbevegelsen ut med avisa Ny Tid, med stemmerett og sosiale rettighe- ter som kampsaker. I 1894 var den første tryg- deloven i Norge vedtatt, nemlig «Loven om ulykkestrygd for fabrikkarbeidere». I famili- ene på de små plassene oppe ved Jonsvatnet var både menn og kvinner ansatt i flere typer industri. Selv om livet ikke var bekymrings- fritt, kjente de en optimisme, kanskje først og fremst på vegne av etterslekta. De selv og tidligere generasjoner hadde bare kunnet skrive sitt eget navn med påholden penn. Nå fikk deres barn undervisning, som gjorde dem i stand til å lese og skrive. Nye ideer gjorde seg gjeldende i kjølvannet av Darwins lære om artenes opprinnelse, likeså som følge av den politiske diskusjonen som ble utløst med partiet Venstre under ledelse av Johan Sverdrup.

Midt på sommeren i 1909 fikk Jonetta en kraftig forkjølelse som ikke slapp taket. Hun ble raskt svakere, lå til sengs med feber og hos- te. Lege ble tilkalt. Han konstaterte at det var lungebetennelse. Det var lite å stille opp med, bortsett fra å legge grøtomslag på brystet og avvente «krisen». Jonetta Oline overvant ikke krisen. Hun sovnet inn 4. juli 1909, og ble gravlagt ved Lade kirke 5 dager senere. Hun kom til verden som «uægte» og ubedt, og hun forlot den stillferdig, bare 65 år gammel.

Johan Edvard levde videre, og fylte 70 år

³ Ei lo-vogn er ei langvogn på aksling med to hjul, brukt til flere formål, bl.a. høykjøring, og innkjøring av «lo»: kornet før det er tresket.

Området ved Litjvatnet og Osen. Rotbugten ved vegkrysset mellom Jonsvannsveien og Osvegen. Bak Rotbugten ser vi hoppbakken Oskleiva fra 1950. Marius og Hanna sitt småbruk Rotvigen ved høyre bildekant. Foto fra 1958: Telemark flyselskap, kopi fra www.flyfotoarkivet.no.

i 1916. Men år med slit og strev hadde satt sitt preg. I mars 1917 ble han raskt svakere og sengeliggende. Han sovnet for godt 18. mars, og ble gravlagt ved Lade kirke seks dager seinere. Dødsårsak: «Alderdomssvaghed». I oktober 1918 ble Ole Johan Eggen enkemann, etter at Serine ble én blant de mange som bukket under for «Spanskesyken». Ole Johan ble senere gift to ganger, og fikk i sitt tredje ekteskap sønnen Charles Otto (1931) og dattera Reidun, årstall ukjent.

Innflytterne fra Fåberg

Kristian Simonsen og Berthe Engebretsdatter

Kristian Simonsen ble født 11. september 1843. Mora var tjenestejenta Maria Pedersdatter ved gården Hindklev i Fåberg (1816). Faren var Simen Christensen (1815), ungkar og tjener på storgården Smedstad litt lenger nord i herredet. Trolig fulgte Kristian med mora de første leveårene, men i mai 1858 var

han konfirmant og tjener på Gustum. Sju år seinere er han registrert som smeddreng på en plass under gården Jevne på vestsiden av Mjøsa. Kristian flyttet på et tidspunkt mellom 1870 og 1874 til Biri. I folketellingen for 1875 er han oppført som tjener og maskinist hos ingeniør og gårdbruker Mathias Gustum, som hadde anlagt Diseth Sag- og Teglverk nede ved Mjøsa. Dampmaskinene var kommet til bygda.

Berthe Engebretsdatter ble født 3. juni 1854 på husmannsplassen Nylændet under gården Høklien Nordre i Fåberg. Hun var nest yngst av 6 søsken. Foreldrene giftet seg i 1844. Faren var husmann og tømmermann Engebret Christensen fra plassen Rolandseie. Mora var Olea Pedersdatter (1817) fra gården Øvre Jørstad, datter av inderst⁴ Peder Larssen og hustru Berthe Friederichsdatter. I 1875 bodde Engebret og Olea fortsatt som husmannsfolk i Fåberg, men i løpet av de følgende to-tre årene flyttet de til en plass under Diseth i Biri. Engebret og flere i familien ble ansatt ved teglverket der.

Kristian Simonsen og Berthe Engebretsdatter møttes i Biri og ble gift 2. mars 1878. I løpet av de neste årene fikk de åtte barn, alle født i Biri: Sigurd (1878), Ingvald (1879), Olaf (1881), Marie (1882), John (1884), Brith (1886), Sigrid og Paul (1888) (Dette siste barnet døde som nyfødt). På ti år hadde familien vokst fra to til ni personer. Kristian var nå blitt 45 år, Berthe 34 år. Det oppstod i disse årene uro blant teglverksarbeiderne som følge av lønnsnedslag, og det oppstod protestaksjoner. Arbeidsfolk ville ikke lenger finne seg i hva som helst. På sagbruket var lønnsvilkårene også dårlige. Kristian og Berthe fikk særlig

merke dette, med en familie som hadde så mange munnar å mette.

Oppbrudd

En gang i årene 1887-1888 mottok Kristian brev fra en tidligere kollega med opplysning om at det var ledig stilling for maskinist og sagmester ved Reitan dampsgag i Børsa herred. Kristian tok en rask beslutning og reiste i forveien nordover. Senere fulgte Berthe og barneflokket etter at spedbarnet Paul var blitt gravlagt i Biri forsommeren 1888.

Reitanbruket ble etablert i nærheten av Rovsbruket, som hadde tradisjoner tilbake til 1600-tallet. Driften gikk over fra vannfall til dampmaskiner i 1873. Østlendingen Gunnerus Rustad fikk de nødvendige kontrakter og finanser på plass, men bruket gikk etter ca. 12 år konkurs og ble overtatt av Ørkedals Aktie Trælastcompagni under ledelse av Lars Garberg på Gjørme. Virksomheten omfattet både sagbruk og høvleri. Det meste av tømmeret ble fløtet ned Orkla og deretter koblet sammen i tømmerflåter og tauet fram til bruket. Bedriften gikk konkurs ved det store krakket i 1923.

Det er ukjent hvorfor Kristian og familien ikke ble fornøyd med levekårene ved Reitanbruket. Han begynte å se seg om etter andre muligheter allerede i 1889, og behøvde ikke å lete lenge: Alt i mai 1890 fikk han ansettelse ved Bynæssets Dampsgag, som lå på Bråleiret ved Gulosen på motsatt side av fjorden. Denne dampsgaga kom i drift våren 1876 i samarbeid mellom lokale grunneiere og grosserer Marentius Thams. Bruket var i april 1889 overtatt av Lars Garberg. Kristian ble ansatt som fyrbøter og mekaniker, og fikk husvære

⁴ Inderst: en person som losjerer hos en bonde eller husmann, men har egen husholdning.

for familien på Nygården i Brålia. I de neste årene vokste barnetallet, da tvillingene Karl og Paul ble født i 1891. Emil fulgte 11. juni 1893. Det er lite kunnskap om familiens situasjon fra denne perioden, med unntak av at de heller ikke nå fant seg til rette.

Like etter nyttår 1894 kunne Kristian lese i avisa at det nystartede snekkerfirmaet Moe & Hansen i Trondheim søkte etter en fyrbøter og mekaniker. På 1890-tallet ble mange bedrifter i snekker- og bygningsfaget omdannet til fabrikker. I året 1900 hadde Trondheim fire snekkerbedrifter med i alt 173 arbeidere. Kristian fikk stillingen hos Moe & Hansen. Bedriften lå i St. Olavs gate. Han og Berthe pakket det lille de hadde og dro med ti barn til Trondheim. Husvære fikk de på Lademoen øst for byen. Frem til byutvidelsen i 1893 var dette en del av Strinda. Et område mellom Meråkerbanen og fjorden ble bebygget og omtalt som «Kolonien», med hus som var oppført for arbeidsfolk. Kristian og familien fikk leilighet i Nordtvedts gate nr. 5, i en leilighet med to værelser. De delte kjøkken med naboen.

Bygdefolk var ikke populære

Mange veletablerte innbyggere i Trondheim og omegn så med ublide øyne på innflytterne. Dette kom bl.a. til uttrykk i Dagsposten 1. juni 1898, under overskriften «Indflytning til byerne»:

«Vi har oftere havt Anledning til at advare mod den sterke Indvandring til Byerne. Bylivet staaer for en stor Del af Landsungdommen saa lokkende, men for mange af dem som flytter ind, bringer Forandringen bare Skuffelse. De ombytter det sunde, friske Liv paa Landet med et slidsomt og usundt Byliv, og den kontante Arbeidsfortjeneste som ser saa storartet ud viser sig at være saa knap

at der intet blir at lægge til side til Modgangens Dage. Erfaringen viser ogsaa at en temmelig stor Del af de indflyttede Landsfolk ender paa Fattiggassen. Det er betægnende i denne Henseende at af de 247 Personer som i 1897 for første Gang søgte Trondhjems Fattigvæsen om Understøttelse, var 104 hjemmehørende i fremmede Kommuner... Det er derfor nødvendig at rette en alvorlig Advarsel mod den overhaandtagende Indvandring af Personer som ikke har andet at stole paa end den Adgang til Løsarbejde som tilbydes sig i Byen». Aviskribenten var neppe kjent med hvordan flertallet av befolkningen i landdistriktene opplevde «det sunde, friske liv paa landet».

Kristian og Berthe var blant de mange med trang økonomi som på denne tida måtte bo-sette seg utenfor selve byen, i et område som ikke var underlagt de bygningsmessige krav som ble innført etter de store bybrannene i 1841 og 1842. Mellom Meråkerbanen og fjorden inne på Lademoen vokste «Kolonien» fram fra 1870-tallet, med Strandveien som viktigste ferdssåre. Da Meråkerbanen var fullført, ble det igangsatt flere håndverks- og industribedrifter i området. I tillegg lå de store mekaniske verkstedene langs Bakkestranden.

Lademoen ble derfor en bydel for arbeidsfolk, et tilfluktssted for mennesker som på grunn av arbeidsløshet og anstrengt økonomi måtte søke seg husvære utenfor bykjernen. Denne utposten som var bebodd av redelige slitere og «løse personer», var sosialt og økonomisk knyttet til byen, men frem til 1893 tilhørte de Strinda kommune. I 1910 bodde 2000 mennesker i dette området i ettroms leiligheter, mens 2500 bodde i toroms leiligheter. 600 mennesker bodde i usle loftsrom eller kjellerrom. Det var vanlig at flere husstander delte kjøkken. Trangboddhet, svake sosiale rettig-

heter, dårlig økonomi og store barnekull ga grunnlag for gnisninger, mangelfull ernæring, dårlig hygiene, sykdomsrisiko, fattigdomstempel og ordensforstyrrelser.

Familien Simonsen gikk ikke fri

De hadde knapt kommet på plass i leiligheten i Nordtvedts gate før familien ble rammet av sykdom. I tur og orden ble hele barneflokket angrepet av skarlagensfeber. For fem av dem ble situasjonen så alvorlig at de måtte innlegges i sykehuset 10. juni 1894, og enda én den 20. juni. Heldigvis gikk det bra med alle seks, slik at de overlevde og kunne skrives ut igjen. Men sykehusoppholdet fikk et alvorlig etterspill: Kristian fikk ei regning fra sykehuset. Med forpleiningskostnader på i alt kr. 3.90 pr. dag ble sluttregninga kr. 85.90. For en familieforsørger med ukelønn på 18 kroner fantes det selvsagt ikke midler til å dekke ei slik utgift. Han ble derfor henvist til å søke understøttelse fra fattigvesenet. Dette forklarer noe av den sterke veksten i utgiftene til fattigunderstøttelse som Dagsposten bekymret seg for: Sykdom og fattigunderstøttelse stod i sammenheng. For familien Simonsen utløste regninga fra sykehuset ei årelang brevveksling mellom Byneset og Trondheim kommuner om økonomisk ansvar, samtidig som Kristian og familien ble stemplet som fattige.

Endringen i menneskesyn som bredte seg ved slutten av 1800-tallet, førte til at det i den politiske debatten i 1904 ble foreslått at all sykehusbehandling som ikke kunne betales av pasienten eller deres pårørende, skulle overføres til de offentlige budsjettenes. Først i 1909 lyktes det å oppnå politisk enighet om syketrygd. I 1901 fikk 200.000 kvinner kommunal stemmerett, og i 1907 fikk «selvstendige» kvinner statsborgerlig stemmerett. I 1913 kom omsider alminnelig stemmerett for

kvinner. Det skulle allikevel fortsatt gå mange tiår før kvinner jevnt over ble ansett som likeverdige med menn. Blant et flertall menn i det norske samfunnet var oppfatningen på den tida at kvinner fra naturens side var utrustet med lavere intellektuell kapasitet og lavere toleranse for psykiske påkjenninger. Retten til utdanning og innpass i arbeidslivet ble derfor en kampsak for kvinner gjennom en stor del av 1900-tallet.

I oktober 1895 fødte Berthe Simonsen sitt tolvte barn, ei jente som fikk navnet Kristiane. Familien talte nå 13 personer. Deres eldste sønn, Sigurd, ble imidlertid syk og døde i januar 1896 av tuberkulose. Berthe hadde også fått helsemessige problemer med astma. Barneflokket vokste til. De eldste kom ut i arbeid og skikket seg vel. Ingvald fikk utdanning som fyrbøter, men var senere sykkelreparatør inntil han ble ansatt i Trondhjems sporveier. Marie fikk huspost og flyttet ut. Olaf ble fyrbøter og dro i utenriksfart. Karl emigrerte til Amerika i 1907. Etter en konfrontasjon mellom Olaf og verten i Nordtvedts gate 5 ble familien Simonsen oppsagt. De måtte flytte, men fikk nytt husvære i Strandveien 37.

Emil Simonsen

Emil var nest yngst i søskenflokket og skolelev fram til 1908, da han avsluttet skolegangen etter 6. klasse. Under skoleårene hadde han fra 1904 til 1908 hatt oppdrag som ærendsgutt og gårdsarbeider på Lade. Dette året var han også konfirmant og fikk et godt skussmål fra presten. Deretter gikk han ut i arbeid som «nagleutt» på TMV fra august 1908 til mai 1910. Lønna var 18 øre pr. time. Fra september 1910 var han lagerarbeider ved Trondhjems Jernindustri på Bakklandet. I februar 1911 ble han medlem nr. 5217 i Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund.

Familien Simonsen omkring år 1907. Foran fra v. Sigrid, Kristian, Berthe og Kristiane. Bakre rekke fra v.: John, Paul, Brith, Marie, Ingvald, Emil. Sigurd var død i 1896. Karl hadde emigrert til Amerika, og Olaf reiste som fyrbøter i Nordsjøfart. Bilde fra forfatteren.

Lønna var da 35 øre pr. time.

Ferieordning – et stort framskritt med skjebnesvangre følger for Emil

Levekårene for folk var stadig i endring. Allerede i 1901 innførte byggmester Digres snekerfabrikk ei ukers ferie for sine ansatte. I løpet av de første 20 årene etter 1900 ble det gradvis innført en allmenn ferieordning på 12 dager. I avisene dukket det nå opp annonser med forespørsel og tilbud om «sommeropphold på landet». Samtidig som byboere ønsket å komme seg ut i landlige omgivelser for å nyte stillhet og frisk luft, øynet folk i landdistrikterne muligheten for å skaffe seg ekstrainntekter ved utleie av husrom.

Emils storebror Ingvald Simonsen fikk sommeren 1913 en avtale med Marius Loraas om å leie husvære på småbruket Rotviken oppe ved Litjvatnet for et par uker. Marius og familien flyttet opp i andre etasje og leide ut første etasje til Ingvald Simonsens familie. Ingvald og fru Lovise inviterte svogeren Martin Woldseth og hans hustru Brith (Emils søster) til å være med. Da Martin kom tilbake til Lademoen, fikk Emil vite at Marius Loraas hadde ei vakker og dyktig datter som det kunne være fornuftig å bli kjent med. Møtet med Johanne ble en avgjørende hendelse: Emil sa opp stillingen ved Trondhjems Jernindustri og fikk arbeid ved cellulosefabrikken på Ranheim, hvor flere av Loraasfamilien

var i arbeid. I juni 1914 ble Emil og Johanne viet i Lade kirke. I november 1914 ble deres første barn, Sigfred, født på Rotviken. Senere fikk de to døtre: Inger i 1917, Solveig i 1920. Emil og Johanne flyttet inn til byen omkring 1916 etter at Emil på ny var blitt ansatt ved Trondhjems Jernindustri.

Berthe og Kristian dør

Berthe Engebretsdatter fikk økende plager av astma i det første tiåret etter 1900. 24. mai 1915 døde hun av sykdommen, bare 61 år gammel. Kristian fortsatte i arbeid hos Moe & Hansen fram til midten av 1920-tallet. Da flyttet han fra Lademoen til Vollafallet hvor flere av hans barn nå bodde, både Brith, Marie, Sigrid og Emil. Kristian var likevel ikke ferdig med arbeidslivet. Han fikk til oppgave å produsere spikerkasser ved Jernindustrien og fortsatte med det helt fram til 89 års alder. I løpet av de første årene på 1930-tallet følte han seg gradvis svakere. Sommeren 1934 ble han sengeliggende. Han døde 28. august, 91 år gammel.

Hamskiftet – siste fase

Marius og Hanna

De var nå inne i siste fase av «det store hamskiftet», på veg mot et samfunn med nye utfordringer. Deres foreldre hadde opplevd trange tider, sykdom, sosial uro og klassejustis. Men ennå var ikke hamskiftet fullført. En ny hverdag skulle utformes blant arbeidsfolk, hvor viljen til å kjempe for bedre levekår tiltok i styrke ved slutten av århundret. I 1898 ble det innført alminnelig valgrett for menn. Det ble stiftet mange fagforeninger som i 1895 dannet Trøndernes Samvirkende Fag- og Arbeiderforening, - forløperen til det lokale Arbeiderpartiet. Utenom Trondheim var det i mange arbeidernesamfunn beskjedne krav

til selvstendig politisk arbeid, og mange av foreningene gikk derfor i oppløsning. Derimot var engasjementet i Ranheim Arbeidersamfunn sterkt. Denne foreningen var stiftet i 1895 og ble tilsluttet fylkespartiet våren 1903. I jubileumsskriftet for Sør-Trøndelag Arbeiderpartis 50-års historie i 1953 er det bl.a. uttalt: «Fagforeningen på Ranheim ble den sterkeste arbeiderpartiavdeling i Strinda, og gjennom årrekker var den ryggraden i arbeiderbevegelsen i kommunen».

Fabrikkarbeider, anleggsarbeider, småbruker og politiker

Marius Loraas var blant de mange som ble politisk engasjert lenge før århundreskiftet. Han hadde sin erfaringsbakgrunn fra husmannsmiljøet i Frol, fra flere typer anleggsvirksomhet og ikke minst fra arbeidet ved Ranheim fabrikk hvor dårlig lønnsomhet og konkurs i 1899 utløste strid om arbeiderlønningene. I 1902 ble 120 funksjonærer og arbeidere oppsagt. Tidlig på 1890-tallet var han på jernbaneanlegget mellom Hamar og Sel, men i 1894 vendte han tilbake til cellulosefabrikken, før han en periode omkring 1900 fikk arbeid på Hell-Sunnanbanen. Tidlig på 1900-tallet ble han fabrikkarbeider igjen. Marius hadde opplevd foregangsmenn som Anders Buen, Angell Olsen og Anton Kalvå, og han deltok aktivt i den politiske debatten. Han var ikke redd for å ta ordet, og ble representant for Arbeiderpartiet i Strinda herredsstyre og formannskap i periodene fra 1911 til 1928. I 1911 ble han medlem av byggekomiteen som hadde ansvar for å oppføre Tømmerholt dam – grunnlaget for Strindas første vannverk.

Marius og Hanna hadde en travel hverdag. Det var fabrikkarbeid og husarbeid, oppgaver i fjøs og stall i tillegg til oppgavene som kom-

munepolitiker. Marius kjøpte en dølahest som hadde vært i tjeneste hos en vognmann inne i byen. Den ble til god hjelp i gårdsdrifta, men gjorde også veien til herredsstyremøtene overkommelig, særlig etter at disse møtene i 1917 ble flyttet fra Holtermannsveien 1 til Kjøpmannsgata inne i byen. I fjøset og stallen var det de første årene bare jordgulf, men Marius grov, bygde mur og støpte, og fikk etter hvert på plass to kyr, en liten saueflokk og noen høns. En artikkel om Jonsvandets meieriforening, gjengitt i *Årbok for Strinda historielag 2006* inneholder opplysninger om melkeleveransene fra lokale gård- og småbrukere. Opplysningene går fram av ei oppgjørsvok for meieriets fire siste driftsår fra 1920 til 1923. Oversikten for 1920 viser at Marius dette året leverte 3054 liter melk. For melka fikk han utbetalt 1469 kroner og 51 øre. Melkinga og fjøstellet var det nok Hanna som stod for.

Adresseavisen gjenga jevnlig referat fra herredsstyredebattene i Strinda. Avisa gjengir 18. juni 1926 et ordskifte i tilknytning til et forslag om å bevilge midler til fritt skolemateriell. Dette skulle finansieres ved å inndrive noen av de betydelige skatterestansene som var foreslått avskrevet. Marius foreslo at man skulle ta skrittet fullt ut og bevilge 11.000 kroner til skolemateriell. Han kunne ikke forstå at det skulle være nødvendig å avskrive en kvart million i skatterestanser: «Dette maatte ha sin aarsak i at der var store skattebeløp som ikke ble inndrevet i rette tid. Man burde ikke bare inndrive skatterne hos arbeiderne». 4. mai 1927 refererer avisa fra en debatt i Strinda herredsstyre om direkte eller prosentvis ligning*. Et flertall av medlemmene i lig-

ningsnemnda hadde anbefalt å innføre direkte ligning⁵. Dette ble bl.a. begrunnet med det dårlige utbyttet i jordbruket og store ulikheter i driftsform. Marius hadde motsatt oppfatning: «Loraas mente at gaardbrukerne hadde det ganske bra, men de klaget alltid. Procentligning virket mer rettferdig enn direkte ligning. Ved avstemningen valgte herredsstyret å beholde ordningen med procentligning». 26. juni 1928 vedtok herredsstyret å garantere for to lån i Småbruks- og Boligbanken for Kristoffer Eggen og Meyer Grytan for å oppføre bolighus i regi av Samson fabrikk. «Under disse sakers behandling uttalte Loraas at det ved slike saker burde stilles som betingelse at arbeidet ble utført av folk som bodde i Strinda. Arbeidet blir like godt og billig utført av innenbygdsboende som av utenbygds folk. Det var nu ca. 400 arbeidsledige i bygden, og man burde paase at disse folk fikk det arbeid som gaves».

Familien Loraas

Marius og Hanna skulle møte motgang i rik monn. Like før jul i 1916 dro Georg Marius (1904) ut for å prøve skøyteisen på vatnet. Det begynte å mørkne, men han kom ikke heim. De fant ham drukna i ei åpen råk ved en bekkos. Kristian (1907) ble konfirmert høsten 1921 og begynte deretter som læregutt ved et blikkenslagerverksted i byen. Utover våren 1924 ble han syk med nedsatt matlyst, nattsvette og hodepine. Det viste seg at han hadde tuberkulose med spredning til hjernen. Kristian døde i juli 1924. Harald var eldst av brødrene. Han arbeidet etter konfirmasjonen ved Ranheim fabrikk, men reiste til sjøs ved slutten av 1920-tallet. I oktober 1930 omkom han ved ei bilulykke i Baltimore, Maryland,

⁵ Fordel ved å bo i egen bolig fastsettes normalt ved prosentligning. Skatttyter vil ikke ha krav på fradrag for faktiske vedlikeholdsutgifter. Direkte ligning (regnsakapsligning) innebærer at beregnet inntekt av egen bolig kan fratrekkes utgifter til vedlikehold, kommunale avgifter, forsikring m.v.

Ranheim ca. 1914. «Fjæralaget» hadde i oppdrag å losse lektere og frakte flis opp til fabrikk. Bak fra v.: ... Aakvik, Ole Nåvik, Ole Johan Eggen (bror til Hanna), Harald Loraas (bror til Johanne), Emil Simonsen, Sverre Kristiansen. Foran fra v. Johan August Nyman, ... Lambine, Abel Hartvig Halvorsen, Einar Kristiansen, Marius Loraas, ukjent, ukjent, Jon Refseth, ukjent. Bilde fra forfatteren.

USA. Marius og Hanna fikk dermed oppleve sorgen ved å miste tre av sine seks barn.

Tidlig på 1920-tallet bodde familien Loraas fortsatt på Rotviken, men Marius skiftet yrke og fikk ansettelse i Strinda ingeniørvesen. Etter at sønnen Kristian var konfirmert i 1921, flyttet familien fra Jonsvatnet til Korsvika på Lade. Et par år senere kunne de bosette seg i sjølbygd hus inne ved Pineberg. Marius nyttiggjorde seg lærdommen fra farfar Ole på Loraas og ble «stenarbeider» sammen med sønnen Lyder. Han hadde oppdrag rundt om i Strinda. Ett av oppdragene bestod i å bygge en tørrsteinsmur omkring Lade kirkegård. Muren vitner den dag i dag om et fint arbeid utført av en fagmann.

Hanna og Marius tilbragte sine eldre år sammen med sønnen Lyder Loraas og hans

familie i Ulstadløkkveien på Lademoen. Hanna døde av kreft i 1942. Marius fikk oppblussing av lungetuberkulose, og dette førte til et langvarig opphold i Trondhjems sykehus i 1948. Han døde i august 1949, 81 år gammel.

Johanne Kristine Loraas (1895) ble gift med Emil Simonsen i 1914. De fikk tre barn: Sigfred (1914), Inger (1917) og Solveig (1920), slik det allerede er fortalt. Lyder Loraas ble i 1929 gift med Oline Andrea Rekkebo (1902). De fikk fem barn: Per (1930), Inger (1931), Hans (1933), Randi (1935) og Hanna (1937). Josefine Oline Loraas fikk arbeid ved Ranheim fabrikk, hvor hun møtte Johan Arvid Nyberg, som var født i Sverige 1895. De ble gift i 1918 og fikk tre barn: Georg Wilmer (1919), Brit (1921) og Gerd (1923).

I 1908 ble Trondhjems Jernindustri etablert

Formannskapets befaring av Strinda Vassverk ved Tømmerholt dam 12/7-1913. Strinda formannskap oppnevnte i januar 1910 ei nemnd som fikk i oppgave å utrede saken med følgende medlemmer: Paul Fjermstad, kapt. Bonsack Lund, dr. Anton Sand, gårdbr. G. Venaas og byggmester Bjøraa. Arbeidet med dammen startet i mars 1912 og ble sluttført i oktober 1913. Sittende fra v. dr. A. Sand (Reitgjerdet), gårdbruker Paul Siim, godseier Hans Finne (ordfører), o.r.saksfører Harald Tessem (sekr.), gårdbruker Chr. Nielsen (Reppe Øvre). Stående fra v. anleggsarbeider Marius Loraas, gårdbruker Gunerus Venås (ikke i formannskapet), stykunker og gårdbr. E. Loreng (varaordf.), herredssingeniør Hallfred Høyem, (Se også Årbok for Strinda Historielag 2001). Bilde utlånt til årbok 2001 av Ivar Nielsen, Reppe.

på Øvre Bakklandet i lokalene etter Fabrikken ved Nidelven og TMV, hvor virksomheten var avviklet 18 år tidligere. Initiativtager og direktør var Birger Brodahl. I 1916 kjøpte bedriften naboeiendommen «Luna» i Vollafallet som botilbud for fire arbeiderfamilier. Ironisk nok var «Luna» opprinnelig bygd som landsted for proprietær og fattigforstander Christian Schive. Eiendommen var i sin tid fradelte gården Bakkland omkring 1830. Landstedet omfattet en hovedbygning og en bakgårdsbygning, begge oppført i sveitserstil, samt en tilhørende stor hage.

Nå overtok en generasjon av industriarbeidere eiendommen «Luna». Det ble rom for i alt fem husholdninger, mennesker som fra årene under det store hamskiftet hadde strevd og levd i fattigstrøkene inne på Lademoen. De

var politisk bevisste og marsjerte bak røde faner. Emil og Johanne flytta med sine barn inn i en liten bakgårdsleilighet i «Luna» da Solveig kom til verden i 1920. Fabrikken lå i umiddelbar nærhet. Selv om det kom trange tider med streik og lockout på 20- og 30-tallet, ble tilværelsen i Vollafallet hovedsakelig preget av trivsel. Det var trygge omgivelser og godt samhold mellom leieboerne. Ikke minst var det av stor betydning at Emils søstre Marie og Brith med sine ektefeller bodde på eiendommen. Livet i «Luna» ble en god opplevelse for dem alle.

Emil ble værende i sin stilling ved Trondhjems Jernindustri inntil han i 1957 ble ufør etter ei arbeidsulykke. Johanne ble hans gode støtte inntil hun brått døde av hjerneblødning i 1961. Tross sin invaliditet ble Emil boende i

Området nedenfor Elgesæter bru. Eiendommen «Luna» til høyre som nærmeste nabo til Trondhjems Jernindustri. Trondhjems Aktieteglverk, Duedalen og Kristiansten i bakgrunnen. Fra bildemappen «Trondhjem og omegn, Ill. af Wilhelm Dreesen Hoffotograf», utg. av Holbæk Erichsens forlag, Trondheim, ved byens 900-års jubileum 1897.

Vedsjau i «Luna» 1922. Fra v. Emil og Johanne Simonsen, Emils søster Marie og svoger John Wæhre. Midt i bildet er Sigfred, Inger og Solveig. Bilde fra forfatteren.

Luna fram til 1976, da han etter et hjerneslag måtte flytte til Persaune sykeheim. Han døde av kreft i mai 1982.

Et bilde fra Jonsvatnet sommeren 1915

Barn, kvinner og en enslig eldre mann sitter i «det grønne», i alt 16 personer. Det er familie, slekt og naboer. De minste får frisk luft og sol, de voksne nyter kaffe og musikk fra en sveivegrammofon. Det er «moderne tider». De nye generasjonene er i ferd med å frigjøre seg fra husmannskår og klasseskiller.

Bildet av denne sommerlige idyllen er fra ei tid hvor «det store hamskiftet» er i ferd med å bli historie. Men vi erkjenner at historiens gang ikke lar seg stoppe. Menneskenes verden vil alltid være preget av forandring, nye utfordringer og krav til omstilling. Først og fremst er det levemåten og de ytre rammene som endres. Menneskenaturen endrer seg i mindre grad.

Samme år som dette bildet ble tatt, utga Sigrid Undset sin første historiske roman *Kong Arthur og ridderne av det runde bord* hvor hun til avslutning skriver: «Thi sed og skik forandres meget, alt som tiderne lider og menneskernes tro forandres, og de tænker anderledes om mange ting. Men menneskernes hjerter forandres aldeles intet i alle dager».

Øivind Stenvik, f. 1942 i Trondheim. Medisinsk embetseksamen v. Univ. i Bergen 1966. Tjeneste ved Namdal Sykehus 1966-67 og 69-73. Regionsykehuset i Trondheim 1973-76. Helse Nord-Trøndelag 1977-2012.

Flere slekts- og lokalhistoriske bøker i årene 2004-2019.

Medlemmer av Eggen/Simonsen/Loraas-slekta ved Jonsvatnet sommeren 1915. Fra v.: Nr.1 er Laura Gunelie Eggen, gift Henriksen. Nr. 3 er trolig Serine Johnsdatter Voldseth (1888) som i 1904 ble gift med Ole Johan Eggen, nr. 2 deres sønn Johan Edvard (1907). Nr. 4 er ukjent. Nr. 5 er Brith Simonsen gift Woldseth. Nr. 6 og 7: kvinnen i lyse klær med et barn i fanget er ukjent. Nr. 8 er Kristian Loraas (1907). Nr. 9 (lyse klær) er Mary Mathilde Harper (1901). Nr. 10 og 11: Marie Eggen gift Harper sitter foran Mary med et barn i fanget. Nr. 12 Josefine Oline Loraas (1900). Nr. 13 Marie Simonsen gift Wæhre sitter. Nr. 14 Wilhelm Borthen (1908), sønn av Sigrid Simonsen, står bak i lys skjorte. Nr. 15 og 16 Johanne Kristine Loraas gift Simonsen, sitter med Sigfred (1914) i fanget. Fotograf er trolig Hanna Loraas (f. Eggen). Bilde fra forfatteren.

Kilder:

Adresseavisen 1926-1928.

Bratberg, T.T.V.: *Trondheim byleksikon* (2008).

Dagsposten 1. 6. 1898.

Finans og Tolddepartementet: *Norges Matrikel* (1907).

Kirkebøker og folketellinger for perioden 1800-1910.

Krokann, I.: «Det store hamskiftet i bondesamfunnet». I *Norsk kulturhistorie*, bd. V (1942).

Statens kartverk: Utsnitt av Blad 4: Trondheim og omegn (1937).

Strinda bygdebokkomite: *Strinda bygdebok*, bd. 1 (1939).

Sør-Trøndelag Arbeiderparti: *Ved 50-årsjubileet* (1953).

Årbøker for Strinda historielag 2001, 2006 og 2008.